

BÜYÜK İSKENDER

(M.Ö. 356-323)

Antik çağlarda yaşamış fatihlerin en ünlüsü Büyük İskender, M.Ö. 356'da, Makedonya'nın başkenti Pella'da doğmuştur. Babası Makedonya kralı II. Filip, gerçekten olağanüstü yeteneklere ve önseziye sahip bir kişiydi. Filip, Makedon ordusunu genişletti, yeniden düzenledi ve en üst düzeyde bir vuruşma gücü haline getirdi. Bu orduyu önce kuzey Yunanistan'daki komşularına karşı kullandı, daha sonra Yunanistan'ın güneyine yönelerek Yunanistan'ın büyük bölümünü fethetti. Daha sonra Yunan şehir-devletlerini başkanlığım kendisinin yaptığı bir konfederasyon altında topladı. Yunanistan'ın doğusunda bulunan uçsuz bucaksız Pers İmparatorluğu ile savaşmayı planlıyordu; hatta istila, Filip'in daha kırk altı yaşındayken bir suikasta kurban gittiği M.Ö. 336 yılında başlamıştı bile.

Babası öldüğünde İskender henüz yirmisindeydi ama tahta çıkmakta hiçbir güçlükle karşılaşmadı. Filip oğlunu yerine geçmek üzere özenle hazırlamıştı ve genç İskender o yaşında hatırı sayılır askeri deneyime sahipti. Babası entelektüel eğitimini de ihmal etmemişti. İskender'in öğretmeni, antik çağların belki de en büyük bilim adamı ve filozofu olan dahi Aristoteles'ti.

Hem Yunanistan'da hem de kuzeydeki ülkelerde yaşayan halk, Filip'in ölümünü Makedon boyunduruğundan kurtulmak için iyi bir fırsat olarak gördüler. Ancak İskender, tahta çıkışının ilk iki yılında her iki bölgeyi de sindirmeyi başardı. Sonra Pers İmparatorluğuna yöneldi.

Persler iki yüz yıl boyunca Akdeniz'den Hindistan'a uzanan uçsuz bucaksız topraklar üzerinde hüküm sürmüşlerdi. Pers İmparatorluğu gerçi artık gücünün doruğunda değildi ama, yine de yenilmesi zor bir düşmandı, dünyanın en büyük, en heybetli ve zengin imparatorluğuydu.

İskender Pers İmparatorluğu'nu işgale M.Ö. 334 yılında başladı. Ordusunun bir kısmını Avrupa'daki mülkünün korunması için ülkesinde bırakmak zorunda olduğundan, İskender cüretkar fethine sadece 35.000 askerle çıktı; Pers ordularıyla karşılaştırıldığında çok küçük bir güçtü bu. Sayısal dezavantaja rağmen, İskender Pers kuvvetleri karşısında ezici bir üstünlük sağladı. Başarısının belli başlı üç sebebi vardı. Öncelikle Filip'in O'na bırakmış olduğu ordu, Pers ordusuna göre daha iyi eğitilmişti ve daha düzenliydi. İkinci olarak İskender olağanüstü bir dehaya sahip bir generaldi, belki de tüm zamanların en büyüğüdü. Her muharebenin ilk aşamalarını cephe gerisinden yönetir, öldürücü darbeyi vuracak süvari saldırısının başında ise bizzat kendisi bulunurdu. Bu İskender'in savaş stratejisiydi, tehlikeli bir yöntemdi ve İmparator sık sık yaralanırdı. Ama askerleri İskender'in kendileriyle aynı tehlikeyi paylaştığını görürler

ve kendisinin almayacağı bir riski onlardan da beklemeyeceğini anlardı. Bu durumun askerlerin morali üzerindeki etkisi müthişti.

İskender askerlerini önce Küçük Asya (Anadolu)'ya sürerek burada mevzilenen küçük Pers ordularını yendi. Sonra Suriye'nin kuzeyine hareket ederek büyük bir Pers ordusunu Issus'da (günümüzde Tarsus yakınlarında) bozguna uğrattı. İskender daha sonra daha güneye yöneldi ve yedi ay süren zorlu bir kuşatma sonunda Fenikelilerin, bir ada şehri olan ve günümüzde Lübnan sınırları içinde bulunan Tyre şehrini zaptetti. İskender'in Tyre kuşatması sürerken, Pers kralı barış yapmak için imparatorluğunun yansından feragat ettiği haberini gönderdi. İskender'in generallerinden biri, Parmenio, teklifin hiç de fena olmadığını düşündü. "Ben İskender olsaydım," dedi, "bu teklifi kabul ederdim." "Ben de..." diye cevap verdi İskender, "Parmenio olsaydım bu teklifi kabul ederdim."

Tyre düştükten sonra İskender güneye doğru yürüyüşünü sürdürdü. İki aylık bir kuşatmadan sonra Gazze de düştü. Mısır hiç savaşmadan teslim oldu. Bunun üzerine İskender askerlerini dinlendirmek amacıyla Mısır'da bir süre durakladı. Burada, henüz yirmi dört yaşında olmasına rağmen, kendisine Firavun olarak taç giydirildi ve Tanrı ilan edildi. Sonra ordularının başına geçerek Asya'ya geri döndü ve M.Ö. 331 yılında Arbella savaşında çok daha büyük bir Pers ordusunu büyük bir bozguna uğrattı.

Bu zaferden sonra İskender askerlerini Babil'e ve Perslerin başkentleri Sus ve Persapolis şehirlerine sürdü. Pers kralı IH. Darius (kendisinden önceki Büyük Darius ile karıştırılmamalıdır) İskender'e teslim olmasını engellemek için M.Ö. 330 yılında subayları tarafından öldürüldü. Buna rağmen İskender Darius'ün yerine geçen kralı öldürdü ve üç yıllık bir savaştan sonra doğu İran'ın tamamını zaptetti ve ilerleyişini Orta Asya'ya doğru sürdürdü. '

Pers İmparatorluğu'nun tümünü artık kendisine bağladığına göre, İskender evine dönüp sömürgelerinin idari düzenini kurabilirdi. Ama fetihlere olan susuzluğunu hâlâ kandıramamıştı ve Afganistan'a doğru yola devam etti. Ordusunu Hindukuş dağlarından aşarak Hindistan'a götürdü. Batı Hindistan'da ard arda zaferler kazandı ve Hindistan'ın doğusuna doğru yönelmeye niyetlendi. Ancak seneler süren savaştan yorgun düşen askerler daha öteye gitmeyi reddettiler ve İskender isteksizce Pers topraklarına (İran) döndü.

İran'a döndükten sonra İskender, birkaç yıl imparatorluğuna ve ordusuna yeni bir düzen vermekle uğraştı. Yaptığı düzenlemeler gerçekten de çok önemliydi. İskender Yunan uygarlığının tek gerçek uygarlık olduğu ve Yunan olmayan tüm halkların barbar olduğu inancıyla yetiştirilmişti. Elbette ki bu inanç Yunan dünyasının tamamında geçerli olan bir görüştü ve Aristoteles bile bu görüşü paylaşıyordu. Fakat, Pers ordularını kesin bir yenilgiye uğratmış olmasına rağmen, İskender; Perslerin hiç de barbar olmadıklarının, bir Pers'in de bir

Yunan kadar akıllı, yetenekli ve saygın olabileceğinin zamanla farkına vardı. Dolayısıyla imparatorluğunun iki kısmını birbiriyle kaynaştırma ve böylece ortak bir Yunan-Pers kültürü ve krallığı yaratma fikrine kapıldı. Bu birliğin hükümdarı da elbette kendisi olacaktı. Anlayabildiğimiz kadarıyla, Perslerin Yunanlar ve Makedonlarla eşit olmasını gerçekten hedefledi. Planını uygulamak için ordusuna fazla sayıda Pers aldı. Bu arada "Doğu ve Batı'nın evlenme töreni" adını verdiği büyük bir davet düzenledi. Bu davette birkaç bin Makedon askeri Asyalı kadınlarla resmen evlendi. Kendisi de, daha önce Asyalı bir prensesle evlenmiş olmasına rağmen, Darius'ün kızıyla evlendi.

İskender'in yeniden düzenlediği ordusuyla yeni fetihler yapmak istediği açıktır. Arabistan'ı ve belki de Pers İmparatorluğu'nun kuzeyini zapt etmeyi planladığını biliyoruz. Hindistan'ı bir daha işgal etmeyi ya da Roma, Kartaca ve batı Akdeniz'i fethetmeyi düşünmüş de olabilir. Planları ne olmuş olursa olsun, anlaşıldı ki artık başka bir fetih söz konusu değildi: M.Ö. 323 yılı haziranın başında, Babildeyken, İskender aniden ateşlenerek yatağa düştü ve on gün sonra da öldü. Daha otuz üç yaşına bile gelmemişti.

İskender yerine geçecek kişiyi belirlemediğinden ölümünden kısa bir süre sonra bir erk kavgası başlayacaktı. Ardından gelen savaşlarda, İskender'in annesi, eşleri ve çocuklarının hepsi öldürüldü.

İskender genç yaşta ve hiç yenilgi almadan öldüğünden, yaşasaydı nelerin olabileceği üzerine fazlaca kafa yorulmuştur. Eğer kuvvetlerini batı Akdeniz adalarını işgale yönlendirmiş olsaydı, bunu büyük bir olasılıkla başarır ve bu durumda da bata Avrupa tarihinin tümü, son derece farklı olabilirdi. Ama bu tür söylemlerin, ne denli ilginç olursa olsun, İskender'in gerçek etkisinin değerlendirilmesiyle çok az ilgisi vardır.

İskender tarihin belki de en dramatik kişiliğiydi. Yaptıkları ve kişiliği her zaman büyüleyici bir etki yaratmıştır. Yaşantısı yeterince heyecan verici olmakla birlikte, adının etrafında düzinelerce efsane de türemiştir. Gelmiş geçmiş en büyük savaşçı olmak çok açık hedefiydi ve bu unvanı hak etmiş görünmektedir. Bir savaşçı olarak yetenek ve cesareti bünyesinde toplamıştı. Bir general olarak olağanüstüydü ve on bir yıllık süre içinde yaptığı savaşların bir tekini bile kaybetmedi.

Aynı zamanda Aristoteles'ten ders görmüş ve Homeros'un şiirine fazlasıyla değer veren bir entelektüeldi. Hatta Yunan olmayanların her zaman barbar olmadıklarını fark ederek, gününün Yunan düşünürlerinden çok daha uzak görüşlü olduğunu göstermiştir. Ancak bazı konularda da insanı şaşırtacak kadar dar kapsamlı düşünmüştür. Örneğin hayatı hiç bitmeyen savaşlardan dolayı sürekli tehlike altında olmakla birlikte ölümünden yerine geçecek bir kişi öngörmemiştir. O'nun ardından imparatorluğunun hızla dağılması büyük ölçüde bu ihmal nedeniyledir.

İskender'in çekici bir insan olduğu ve yenilgiye uğrattığı düşmanlara karşı son derece uzlaşmacı ve merhametli bir tavır takındığı sanılıyor. Diğer yandan da, kendisini delilik derecesinde beğenen, vahşi mizaçlı bir insandı. Bir keresinde sarhoşken ettiği bir kavgada bir zamanlar hayatını kurtarmış olan yakın bir arkadaşını; Cleitus'u öldürmüştü.

Napolyon ve Hitler gibi İskender de kendi kuşağı üzerinde olağanüstü bir etki bırakmıştır. Ancak kısa vadede etkisi, sırf döneminde iletişim ve ulaşım araçlarının kısıtlı olmasının etki alanım yer kürenin küçük bir bölümüyle kısıtlaması nedeniyle onlarınkinden daha azdı.

Uzun vadede ise İskender'in fetihlerinin en önemli etkisi, Antik Yunan ve Ortadođu uygarlıklarını birbirleriyle yakın temasa geçirerek bu yolla her iki uygarlığın da büyük ölçüde zenginleşmesini sağlamasıydı. İskender'in başta olduğu dönemde ve bu dönemin hemen ertesinde, Antik Yunan kültürü İran, Mezopotamya, Suriye, Yahudi'ye ve Mısır'da hızla yayıldı; İskender'den önce Yunan kültürü bu bölgelerde yavaş bir yayılma gösteriyordu. İskender ayrıca, Antik Yunan etkisini, daha önce hiç girmediği yerlere, Hindistan ve Orta Asya'ya da yaydı. Ama kültürel etki hiçbir şekilde tek yönlü bir mesele değildi. Helenistik çağda (İskender döneminin hemen arkasından gelen yüzyıllarda) doğuya has düşünceler, -özellikle de dinsel düşünceler- Yunan dünyasına yayıldı. Roma'yı etkileyen, aslında Antik Yunan kaynaklı, ama kuvvetli doğu etkisine de sahip olan bu Helen kültürüydü.

İskender yaşadığı sürece yirmiden fazla yeni şehir kurdu. Bunların arasında en ünlüsü, Mısır'da bulunan, kısa zamanda dünyanın belli başlı şehirlerinden biri haline gelen ve kayda değer bir eğitim ve kültür merkezi olan İskenderiye'ydı. Afganistan'daki Herat ve Kandahar'm da aralarında bulunduğu diğer birkaç şehir daha, zaman içinde önem kazanan şehirler olmuşlardır.

İskender, Napolyon ve Hitler'in etkileri; bir arada değerlendirildiklerinde birbirlerine oldukça yakın görünmektedir. Yine de, diğer iki kişinin etkisinin İskender'in yapmış olduğu etkiye oranla daha az kalıcı olacağı izlenimi edinilmektedir. Buna dayanılarak İskender , kısa vadeli etkisi diğerlerine göre daha düşük olmakla birlikte, Onlardan biraz daha üst sıraya yerleştirilmiştir.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.172-177